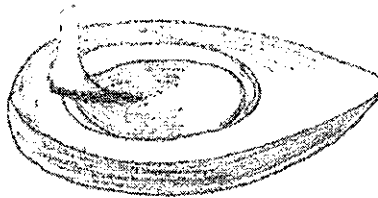

Stichting Vrienden Frans Bloemen

NIEUWSBRIEF

Olielampje gevonden in de grotten van
La Mouthe

Stichting Vrienden Frans Bloemen

Opgericht 3 oktober 1992.

Doel: in zo breed mogelijke kring de belangstelling voor archeologie bevorderen waarbij de praktisch continue bewoningsgeschiedenis van Wijchen e.o. centraal staat.

Het lidmaatschap geeft recht op:

- toezending nieuwsbrief, 4x p/j.
- gratis toegang Museum Kasteel Wijchen
- gratis bezoek lezingen / excursies

Voorts is er de mogelijkheid tot deelname aan werkgroepen.

De werkgroepen vallen alle onder verantwoordelijkheid van het museumbestuur.

Ledenadministratie:

secretariaat Stichting: Postbus 221, 6600 AE Wijchen

o.a. voor opgave nieuwe leden, adreswijzigingen en opzeggingen (vóór 1 december).

Postbank nr.: 81.26.978 (heeft de voorkeur)

ING-Bank nr.: 68.16.38.338

Redactie NIEUWSBRIEF

Nelly Goebertus tel.: 024 - 6413180

Herman van Leeuwen tel.: 0487 - 532299

Jacques Rommens: tel.: 024 - 6422232

Mariëtte Zikking tel : 024 - 6414984

Redactieadres: Diepvoorde 32-02

6605 GW Wijchen tel.024 - 6422232

REDACTIONEEL:

door Nel Goebertus

Na vele jaren Nieuwsbrief op A-4 formaat, een nieuwe vorm. Dat is even wennen, maar er zijn vele positieve reacties op de Nieuwsbrief nieuwe stijl gekomen. Dat is voor de redactie een flinke opsteker geweest, een stimulans om verder te gaan en de ogen en oren goed open te houden teneinde alle vrienden goed op de hoogte te houden. Mariëtte Zikking heeft de vormgeving, de lay-out op zich genomen en het eerste nummer van de elfde jaargang was haar werk. We zijn blij dat zij deze taak op zich heeft willen nemen. Ondertussen blijven we nadenken over de vormgeving met als gevolg dat deze Nieuwsbrief er al weer iets anders uit ziet dan de vorige. Bert Bröcking heeft de afgelopen jaren veel tijd, energie en geduld in dit facet van de Nieuwsbrief gestoken, tot ieders tevredenheid en waardering. Bedankt Bert!

Archeologie blijft een boeiend vak. Het heeft veel raakvlakken met andere vakgebieden, moet vaak uitgaan van veronderstellingen, die pas later na onderzoek tot conclusies kunnen leiden. Deze complexiteit werd aardig geïllustreerd door een krantenartikelje, wat ik laatst tegenkwam. Op het voormalige eiland Schokland, nu nog duidelijk als een bult in het vlakke polderland van de Noord-Oostpolder te herkennen, werd in de zomer van 1940 door de universiteit van Amsterdam een onderzoek gestart naar de voormalige bevolking, die altijd een geïsoleerd bestaan geleid had en daarom zou, zo was de veronderstelling, op die plek wel eens het oertype van de Nederlander te vinden zijn. Het eiland is dan al bijna een eeuw, op een vuurtorenwachter na, onbewoond, maar er lag nog wel een oude begraafplaats. De eventueel nog aanwezige botten moesten uitsluitend geven. Door het uitbreken van de tweede wereldoorlog raakte het onderzoek in het vergeetboek en werd er zestig jaar lang niets gedaan met de opgegraven skeletdelen. Eind 2002 was een telefoontje van de Schokkervereniging genoeg om op zoek te gaan naar de dozen met de Schokker botten. Ze bleken nog steeds ergens in de kelders te staan van het A.M.C., waar de dozen na diverse reorganisaties terechtgekomen waren. De stoffelijke resten zijn herbegraven onder het oude kerkje, maar er is ook een skelet bewaard gebleven om de geschiedenis van het eiland, dat een plaats heeft gekregen op de werelderfgoedlijst van de Unesco, als symbool van de strijd tegen het water, in de herinnering te houden. De botten zijn maar niet meer verder onderzocht omdat de

Nederlandse Neanderthaler er zeker niet bij zou zijn. Archeologie (zoektocht naar de Nederlandse oermens), geschiedenis(het eiland Schokland) en de medische wetenschap(onderzoek naar kenmerken van skeletdelen) vinden elkaar in dit nooit voltooide onderzoek. Het voormalige Zuiderzee eiland is nu beschermd, er is een museum en een uitgezette rondwandeling om de mens van nu een indruk te geven van de tijd toen het nog een eiland van stoere vissers was. En dat is weer heel vergelijkbaar met wat wij in ons museum proberen te doen.

Ons museum staat ingrijpende, organisatorische veranderingen te wachten, want de ontwikkelingen gaan door en de reikwijdte van het museum wordt groter. Het aantal vrijwilligers zal mee moeten groeien om de ontwikkelingen steeds bij te houden. Onze voorzitter wijdt dan ook zijn beschouwing aan wervingsbeleid van vrijwilligers, zodat we het museum up to date kunnen houden.

In april was er een informatieavond voor alle vrijwilligers, waar de plannen voor de reorganisatie door de gemeente werden toegelicht. Een verslag van deze bijeenkomst treft u aan in deze Nieuwsbrief. Cees Mulder laat zijn licht schijnen over olielampjes in de oudheid (zie foto voorpagina). Afvalverwerking was in de Romeinse tijd al net zo'n probleem als tegenwoordig, zoals we kunnen vernemen uit een bijdrage, vertaald door Bert Bröcking, over dit onderwerp. In de rubriek mededeling en activiteiten vragen wij uw aandacht voor twee zeer bijzondere muzikavonden in het kerkje van Leur in juni en augustus. En natuurlijk aandacht voor twee nieuwe exposities in de komende tijd. Veel plezier bij het lezen, misschien wordt uw belangstelling geprikkeld en gaat u eens op zoek naar dat oude Zuiderzee-eilandje, of brengt u een bezoek aan de Tuundag of gaat u genieten van de steeds boeiende tentoonstellingen in ons museum of weet u een buurman of -vrouw te interesseren voor een baantje als suppoost. We horen het graag. Klim gerust in de pen en schrijf erover.

De stand van zaken, wat betreft de bestuurlijke organisatie van het Museum kasteel Wijchen.

Bijna op de kop af een jaar nadat het verslag en de reorganisatievoorstellen van het Gelders Oudheidkundig Contact (G.O.C.) op tafel lagen had de wethouder Cultuur, de heer Hendriks op 14 april een bijeenkomst belegd om informatie te verstrekken aan alle vrijwilligers van het Museum Kasteel Wijchen. Helaas was de wethouder zelf verhinderd op deze avond, maar de heer Gerard van

het Erve, directeur van W.O.Z., was er wel. Hij vertelde dat in een jaar onderzoek de ambtelijke werkgroep geen kans gezien had om een bruikbaar voorstel op basis van het G.O.C.-onderzoek uit te werken. Het bleek veel meer tijd te gaan kosten om alle lijnen te analyseren en knopen te ontwarren dan was verwacht. Een extern bureau moet nu uitkomst bieden. De beheerscommissie blijft gewoon haar werk doen, kan in een later stadium als interimbestuur functioneren totdat er een definitief bestuur is, dat het werk kan gaan overnemen. Iedereen is en was het er over eens dat verzelfstandiging van het museum de beste optie is en de stichtingsvorm de meest voor de hand liggende organisatievorm. In september moet de gemeenteraad een besluit over het voorstel tot verzelfstandiging nemen. Voor het echter zover is zullen de raadsvoorstellen met de verschillende besturen worden besproken. Het bureau dat dit alles zal gaan begeleiden is het bureau Arba Minch, in de persoon van mevrouw Joke Kievit, consultant bij Arba Minch. Zij doet niet anders dan het begeleiden van reorganisaties bij musea. Haar grote liefde ligt bij de museumwereld, die zij door en door kent. Het was dan ook niet zo vreemd dat de heer Mart v.d. Sterre van het G.O.C. haar ook goed kende en voorstelde om haar en het bureau Arba Minch in te schakelen om uit de problemen te komen. En in deze fase zitten we nu.

Joke Kievit zette tijdens de informatiebijeenkomst aan de hand van een paar ludieke voorbeelden uiteen hoe haar aanpak in dit soort projecten is. Zij vergeleek de zoektocht naar een goed museumbeleid met de zoektocht van Winnie de Poeh en zijn vriendjes om in een dikke mist uit het donkere bos te komen. Helaas, zij belanden in een valkuil. Veel beter hadden zij eraan gedaan om eerst op zoek te gaan naar de kuil in plaats van erin te vallen en pas daarna op zoek te gaan naar een uitweg. Eerst de problemen en mogelijke valkuilen analyseren, dan een goede weg uitstippelen of anders gezegd: eerst ontdooien dan pas bewegen, eerst vertrouwen opbouwen dan een gezamenlijk plan maken. Het klinkt goed. Er hangen veranderingen in de lucht, zowel voor bestuur als de vrijwilligers, als de medewerkers, maar bij niets doen dienen zich eveneens veranderingen aan, zo hield zij ons voor.

Het project is opgedeeld in stukjes onderzoek zoals: bestuurlijke reorganisatie, de financiën, het personeels- en vrijwilligersbeleid. De werkwijze gaat van grof naar fijn. Eerst de grote lijnen vast stellen, dan steeds naar meer gedetailleerder oplossingen toewerken, zodat onzekerheden tijdig gesignaleerd en geëlimineerd worden. Het is zonneklaar dat het schort aan zaken als communicatie en

organisatie. Dat moet veranderen en verbeteren. Joke Kievit heeft daar tot 1 januari 2004, gedurende drie dagen per week, de tijd voor gekregen. Zij zal bijgestaan worden door een begeleidingsgroep van drie mensen uit de beheerscommissie. Tussentijds wordt er geïnformeerd en getoetst of de doelen nog steeds duidelijk zijn. Allerlei facetten zullen de revue passeren. Om er een paar te noemen (deze opsomming is niet volledig): voeren van een beleid gericht op groei, moeten de openingstijden verruimd worden, willen we activiteiten ook buiten de museummuren ontplooiën, hoe is de samenhang tussen de verschillende onderdelen, hoe ziet de doelgroep eruit, wat willen we met educatie, zijn er ook in de toekomst voldoende vrijwilligers te vinden enzovoort, enzovoort. Geen geringe opgave. Vanuit de doelstelling kunnen er taken omschreven worden, waarop de organisatie perfect zal moeten aansluiten. Zij legt grote nadruk op de ontwikkeling van een goed vrijwilligersbeleid, immers de grootste groep werknemers binnen het museum. Gelukkig is het niet zo dat bij al deze klussen het wiel opnieuw uitgevonden hoeft te worden, want er zijn musea, zoals in Rijswijk en Zoetermeer, die ons voorgedaan zijn in het reorganisatieproces Daar zijn goede beleidsplannen ontwikkeld. Nu is geen enkel museum gelijk aan het andere, maar ervaringen van elders kunnen wel heel bruikbaar zijn en Joke Kievit brengt bovendien haar eigen ervaringen in.

Kort samengevat: de komende tijd wordt er gewerkt aan de verschillende facetten voor een goed toegesneden museumbeleid, er komt weer een brede informatiebijeenkomst, voordat de plannen aan de gemeenteraad worden voorgelegd en tussentijds is er nog een werkgroepenoverleg en worden de besturen op de hoogte gehouden. Wij hopen hier een bijdrage aan geleverd te hebben met dit verslagje.

Van de Bestuurstafel

door Wim Kattenberg (voorz.)

Gekeken naar de ruim tien jaar dat we nu bestaan als Stichting is het ledental blijven schommelen om de 200. De laatste paar jaar loopt dit aantal jammer genoeg terug. De redenen daarvoor zijn hoofdzakelijk mutatie naar een andere gemeente, maar ook soms opzegging. Wat duidelijk is dat als we op "sterkte" willen blijven we in de komende tijd meer aandacht zullen moeten besteden aan ledenwerving. De vraag is alleen hoe ?

Om daar goede oplossingen voor te vinden is het goed te kijken naar alles wat wij er tot nu toe aan gedaan hebben om leden te werven en vervolgens wat we gedaan hebben om ze vast te houden. Ik wil met het laatste beginnen.

Een middel dat we intern wat de Stichting zelf betreft als bindmiddel hebben losgelaten zijn de "kringen". Hoewel niet iedereen daar aan deel nam waren en zijn nog steeds een respectabel aantal vrienden daarin georganiseerd. De werkgroepen zoals die nu nog steeds in het museum actief zijn, zijn daar uit voortgekomen: van de groep ondersteuning(nu suppoostengroep) tot en met schervengroep (nu Corpus)

Hoewel we het als intern bindmiddel hebben losgelaten voelen we ons ook naar de toekomst toe verantwoordelijk voor de werkgroepen in het museum en willen we vrienden blijven stimuleren eraan deel te nemen. De gedachte erachter is dat we als Stichting ons ook actief willen blijven inzetten voor het behoud van het cultuur-historisch erfgoed in Wijchen.

Het tweede belangrijke bindmiddel is de Nieuwsbrief . Ik geloof dat ik met trots kan zeggen dat deze zijn werk in de afgelopen jaren goed tot zeer goed heeft gedaan. Over het algemeen , getuige wat daarover gezegd is op de jaarvergaderingen. Onlangs is de vorm van de nieuwsbrief veranderd en hopen dat de nieuwe verpakking aanspreekt.

Wat bindmiddelen betreft wil ik ook de jaarvergaderingen noemen, waarin verantwoording wordt afgelegd van het gevoerde algemene en financiële beleid .

De eerlijkheid gebied te stellen dat die steeds minder werden bezocht. Dit ondanks het feit dat aan die vergaderingen meestal een lezing verbonden was.

We denken dat het toch goed is ermee door te gaan om staande een vergadering verantwoording aan de "leden" af te kunnen leggen.

Middelen die deels "bindend" maar vooral ook "wervend" bedoeld zijn, zijn tot nu toe de lezingen, de excursies, de fietstochten, de lezingen van de voorzitter en sinds de laatste twee jaar de filmavonden in augustus bij de start van het nieuwe Stichtingsjaar. Ik denk dat we met gepaste trots kunnen stellen dat we met de vele lezingen (2 tot 3 keer per jaar) die we vanaf 1992 in Wijchen hebben georganiseerd, velen een groot plezier hebben gedaan en dat die ook nieuwe leden hebben opgeleverd. Het bestuur is daarom zeker van plan hiermee door te gaan.

Teleurstellender zijn in dat opzicht de excursies. De deelname daaraan is in de loop van de jaren teruggelopen. We willen het idee niet loslaten, maar moeten wel nagaan waaraan het ligt, waarom de mensen niet deelnemen.

Meer succes hebben we tot nu toe met de fietstochten. Ook hieraan nemen jaarlijks niet-leden deel en wordt er soms iemand lid. De filmavonden, de laatste twee jaar, waren kunnen we rustig stellen een doorslaand succes en trok velen niet-leden. Ook die avonden leverden leden op, zij het in bescheiden mate.

Hierbij wil ik ook mijn eigen activiteit noemen door, tot nu toe hoofdzakelijk aan service-clubs, lezingen te houden (met daaraan verbonden fiets-of autotocht) om daarmee de cultuur-historie van Wijchen meer bekendheid te geven, maar ook om sponsoring en ledenwerving, wat de Stichting betreft. Dit leverde tot nu toe best het nodige op. Ik zou dit, als dat beperkt blijft tot 2 keer per jaar, ook voor andere groepen willen doen.

Als je al deze activiteiten zo overziet is het naar mijn mening best veel voor een relatief kleine Stichting. Toch levert het wat de aanwas van nieuwe vrienden betreft niet voldoende op.

Als je zoekt naar de oorzaak daarvan heeft dat ook veel te maken met het onderwerp dat ons bezig houdt: de cultuur-historie van je eigen omgeving.

De belangstelling daarvoor is er zeker, maar ook als je jezelf nagaat, staat het niet voorop. Het is onze taak om mensen uit te nodigen, er betrokken op te raken of op dat terrein actief te worden.

We zouden het als Bestuur op prijs stellen als jullie suggesties hebben voor activiteiten, mensen meer te betrekken. Een nieuw idee, wat het bestuur betreft, is om onze katernenreeks "Wijchens Meer" nieuw leven in te blazen. Omdat we wat de cultuur-historie betreft schriftelijk (en digitaal) zaken willen vastleggen is het de bedoeling dat jullie jaarlijks als vervanging van de laatste nieuwsbrief een katern ontvangt. Deze zullen gaan over verschillende terreinen

de cultuurhistorie aangaande. Dit jaar ontvangen jullie er een over de Heerlijkheid Hernen . Het is de bedoeling dat erover de Wijchense heerlijkheden meer volgen; maar ook over de pré-en protohistorie, waterstaats geschiedenis, kerkelijke geschiedenis, etc. Om mensen te werven zullen de katernen (zij het tegen betaling) bij onze bovengenoemde activiteiten aangeboden worden. Het idee van het Bestuur is ook zoveel als dat mogelijk is, deel te nemen aan evenementen in het Wijchense. En dat te doen vanuit de Stichting. Zo is er het recente verzoek van de Lyons om deel te nemen aan een jaarlijks terugkerend evenement rond het kasteel, waar Wijchense Stichtingen en clubs hun activiteiten mogen demonstreren. De opbrengst is voor een goed doel. Hetzelfde geldt dit jaar, voor een dag georganiseerd door de Vereniging Natuur en Milieu in november. Jan van Huet en ik zullen daar films draaien en ikzelf een excursie leiden, onder de naam van de Stichting. Een mogelijkheid is tenslotte, zelf een jaarlijks terugkerend event te organiseren.

Prikbord

BIJ DE VOORPLAAT :

Schets van een experimentele kopie van de lamp uit de grot van La Mouthe (Dordogne). De lamp werd ontdekt tijdens de opgravingen van Rivière in 1899 en dateert waarschijnlijk uit het Magdalénien (15.000 - 8.0000 v. Chr.).

HEERLIJKHEDEN LANGS DE ROUTE

Zomer exposities tot 14 september 2003 in de kastelen: Leur, Batenburg, Hernen en Wijchen.
Route en gezamenlijke folders te verkrijgen in het Museum Kasteel Wijchen en bij de VVV's in de regio Wijchen.

BEZOEKERSAANTALLEN MUSEUM KASTEEL WIJCHEN

Jaar 2001: 3739 bezoekers
Jaar 2000; 2903 "
(bron: Gelders Erfgoed, 2002)

NIEUWE VOORZITTER VALKHOF

Mr. E. d'Hondt is per half april benoemd tot nieuwe voorzitter van stichting Museum Het Valkhof. Hij volgt daarmee ir. W. van Lieshout op die deze functie zeven jaar heeft bekleed.

D'Hondt was van 1990 tot 2000 burgemeester van Nijmegen. In 2000 verruilde hij deze baan voor die van voorzitter van het Bestuur van de Vereniging van Universiteiten. B & W van Nijmegen en Gedeputeerde Staten van Gelderland zijn de belangrijkste subsidiegevers van museum Het Valkhof. Dit museum is ontstaan uit het samenvoegen van het voormalige museum de Commanderie van St. -Jan (oude en moderne kunst) en museum G.M. Kam archeologie van stad en provincie Gelderland.

BENOEMING HOOGLERAAR ARCHEOLOGIE

Op 17 maart II. hield Prof. dr. M. Erdrich zijn inaugurele rede aan de KUN. Zijn rede had als titel: "Spel zonder grenzen? Een speurtocht naar de verloren limes in de late Oudheid". Hij volgt hiermee Prof. dr. Jan Kees Haalebos op. De enige jaren veel te vroeg overleden hoogleraar in de Provinciaal-Romeinse archeologie. Veel succes toegewenst Prof. Erdrich !

Activiteiten

zondag 15 juni 2003

Open dag in de Tuun tegelijkertijd met de Kunstmarkt (beide rond het Wijchens kasteel.

zaterdag..28 juni 2003

Renaissancemuziek door het kwartet Flores Musicales uit Leur in het kerkje van Leur; georganiseerd door de Stichting Kerk van Leur
aanvang: 20.00 uur

23 augustus. Valkhof strijkkwartet in het kerkje van Leur.
aanvang: 20.00 uur

Exposities museum Kasteel Wijchen

een expositie van **Roel Sanders**
door *Jacques Luyten*

In het werk van Roel Sanders (1964) zijn menselijke houdingen en hun stemmingen een terugkerend thema. Hij laat zich inspireren door alledaagse dingen zoals rustende personen. Deze worden slechts gebruikt als hulpmiddel. In het werk is daarom de realiteit aanwezig, maar ook een bepaalde vorm van abstractie. Door een zeer beperkt gebruik van vormtaal en kleurgebruik zijn het de houdingen die de sfeer bepalen. 'Ik vergroot de leesbaarheid en helderheid van mijn werk door mezelf beperkingen op te leggen. Deze zelf opgelegde beperkingen moet ik steeds weer controleren en bijstellen zodat de vrijwillige beperking geen belemmering wordt'. Aldus de kunstenaar.

In zijn schilderijen plaatst Roel zijn figuren centraal op het doek alsof het portretten zijn. Portretten zonder gezicht worden portretten van stemmingen.

Door het overschilderen, het aanpassen van de voorstelling en de fysieke manier van werken krijgen veel schilderijen van Roel een ruwe en doorwerkte huid.

Na een periode waarin Roel vooral in zwart en witten werkte zie je in het recentere werk steeds meer kleur verschijnen. 'Door kleurvlakken in mijn werk aan te brengen schep ik een locatie voor mijn portretten. De toeschouwer wordt nu meer geleid door mijn werk en krijgt informatie over de plaats waar de persoon zich bevindt en over zijn fysieke staat. Ik vind het geen probleem om hier heel direct naar te verwijzen. Ik doe duidelijke uitspraken in mijn werk en verwacht van de toeschouwer dat hij zich een mening vormt.'

Roel geeft sinds kort zijn ideeën ook vorm in steen. Dit resulteerde tot nu toe in een aantal kleine beelden.

In 1999 studeerde Roel Sanders af aan de Academie Beeldende kunsten in Maastricht.

geopend :van 13 juni t/m 10 augustus 2003

Opening zondag 15 juni 2003, 16.00 uur
plaats : Kasteel Wijchen

Impressies van **Pedro Garcias** in tekeningen en schilderijen
door *Tom Mulder*

MET ANDERE OGEN.... HET LAND VAN MAAS EN WAAL.

Het is het resultaat van een bezoek van deze in Spanje wonende kunstenaar aan het unieke landschap tussen Maas en Waal en de archeologische collectie van het Wijchens museum. Dit museum dat de bewoningsgeschiedenis van dat landschap zo treffend in beeld brengt.

Zijn landschappelijke indrukken zijn tot uiting gebracht in schilderijen. Uit de archeologische collectie heeft hij voorwerpen gekozen, die hem inspireerden tot vooral tekeningen.

Voor de werkgroep hedendaagse en moderne kunst, die deze expositie in het Wijchens museum organiseert, was dit project ook een uitdaging. Het werk van Pedro Garciarías sprak ons aan vanwege zeer helder kleurgebruik, zonder schreeuwerig te worden en betreffende de abstrahering in zijn werk staat een herkenning van vormen vooral sfeer niet in de weg. Maar....voor dit project moet het werk nog gemaakt worden !

De projektmatige aanpak is bij Pedro in vertrouwde handen. In Spanje heeft hij onder andere een expositie gerealiseerd waarin het Alhambra in Granada met zijn fonteinen en bloemenpracht zijn inspiratiebron was. In Oostende heeft hij in 2001 een tentoonstelling gehouden genaamd: " Dos Oceanos!". waar de Noordzee en de Atlantische oceaan het onderwerp waren.

In 2001 ontstond het idee voor dit project tijdens een bezoek aan een galerie in Granada. Werk van Pedro Garciarías uit het Alhambra trok de aandacht. De galeriehouder stelde voor om Pedro " de bloemen in Holland" te laten schilderen!

Bij de eerste kennismaking met behulp van landkaart en foto's van het Land van Maas en Waal. En het Wijchens kasteel was voor de kunstenaar het innige verband tussen de wording van het landschap en en haar bewoningsgeschiedenis direkt een inspirerend gegeven.

In de verdere voorbereiding heeft de opmerking:

"dat hij dronken zou worden van de vele groentinten in het landschap" hem nog meer uitgedaagd.

Ook een uitdaging om te komen kijken naar het resultaat !

Ander werk van de kunstenaar zal "terzijde" te zien zijn

Geopend vanaf 17 augustus tot 2 november 2003.

ARCHEOLOGISCHE SPROKKELS

door Jacques Rommens

Resten tempels in Elst

Resten tempels in Elst worden niet behouden. Conservering van de onlangs gevonden overblijfselen is technisch onmogelijk, zeggen tal van Nederlandse archeologen. De gemeente Overbetuwe waaronder Elst valt, legt zich daarbij neer.

De vindplaats is in het gebied Westeraam, waar de komende jaren zo'n 2400 woningen worden gebouwd. Volgens de Overbetuwse wethouder Jan Brouwer hebben economische motieven echter geen rol gespeeld bij de mogelijke conservering van tempelresten.

Deskundigen schatten dat de resten slechts een jaar behouden kunnen blijven nu ze aan de oppervlakte zijn gekomen. De resten bestaan uit overblijfselen van een stenen tempel, een grafveld en aanwijzingen dat op die plek een houten tempel heeft gestaan. Vooral die houten tempel is van nationaal belang. Het is de eerste keer dat in Nederland een dergelijke vondst is gedaan onder een stenen tempel. Verder is uniek dat ze gevonden zijn in een gebied waarvan altijd is gedacht dat het tot het Romeinse platteland behoorde. De nieuwbouwwijk Westeraam krijgt wel een herinnering aan de vondsten.

(bron: De Gelderlander, 21/8/'02)

Teruggevonden Romeinse weg verbond achttien forten.

De Romeinen moeten rond 100 na Chr. hele bossen in ons land hebben gekapt voor de aanleg van een militaire dijkweg langs de noordelijke grens van hun rijk. Deze grens werd gevormd door de Rijn. In de Utrechtse nieuwbouwwijk Leidsche Rijn zijn momenteel Utrechtse archeologen bezig met het blootleggen van stukjes van deze weg. Inmiddels is ruim 2,5 kilometer van het wegtraject teruggevonden. Destijds liep de Romeinse militaire weg bij het fortp van De Meern langs een inmiddels verzandde zijtak van de Rijn, die de Heldammer rivier wordt genoemd. De weg lag op een dijk aan de zuidzijde van deze rivier en werd door de Romeinen aangelegd op een wijze die daarna nog eeuwenlang werd toegepast. Het ongeveer tien meter brede dijklichaam dat ze opwierpen was plaatselijk versterkt met rietmatten of takkenbossen. Bovenop lag een grindweg

van vijf meter breed, zodat twee karren elkaar moeiteloos konden passeren.

Jaarringenonderzoek leert dat er door de Romeinen in drie grote bouwcampagnes aan de dijkweg werd gewerkt te weten I. 89 - 93 II. 99 - 100 III. en 124 - 125 n. Chr. Volgens archeologe en houtspecialiste Silke Lange tonen duidelijk zichtbare haksporen op de heipalen aan dat ze destijds met een en dezelfde bijl werden voorzien van nu nog steeds vlijmscherpe punten. "Het gaat duidelijk om een efficiënt georganiseerde klus. Waarschijnlijk was het aanpunten seriewerk. Naast de strategische betekenis was het voor de bouwers vast ook een uiting van macht en technisch kunnen en dus een prestigieuze object." Ze is onder de indruk van de gave kwaliteit van een deel van de naar boven gehaalde heipalen.
(Bron: De Telegraaf, 2/11/02)

Resten Romeinse muur in de belangstelling

Dhr. Jan van der Meer, gemeenteraadslid van GroenLinks heeft een plan opgevat om brokstukken van een Romeinse muur, die sinds 1988 (afkomstig van de Waalkade) naast het huidige Gelders Archeologisch Centrum (GAC) - het voormalig museum Kam- liggen elders in Nijmegen weer op te bouwen. Formeel is de provincie Gelderland eigenaar van de muurresten. "Nederland loopt zeker achter wat betreft het zichtbaar maken van de eigen historie", zegt de heer L. Swinkels, conservator archeologie en hoofd van het GAC. "Nederland loopt zeker achter wat betreft het zichtbaar maken van de eigen historie." zegt hij. Swinkels vindt dat er voldoende mogelijkheden zijn om het Romeinse verleden zichtbaar te maken. "Maar er moet wel geld voor zijn".
(Bron: De Gelderlander, 18/12/02).

Bouwhistorie.

De afdeling Architectuur en Monumenten van de gemeente Nijmegen is momenteel bezig te onderzoeken wat er verborgen zit achter winkelpuien en andere moderne gevels binnen de voormalige stadswallen van Nijmegen uitgezonderd het gebied dat in de oorlog werd platgebombardeerd. Overbekend zijn natuurlijk de middeleeuwse kelders en andere structuren uit lang vervlogen eeuwen die Stichting De Oude Stad heeft blootgelegd aan de Lange Hezelstraat (Nijmegen) en directe omgeving. Hettie Peterse en Dieuwert Berben van Architectuur en Monumenten coördineren de

inventarisatie die nu al aardig op streek is. Aanstaande zomer moet ze zijn afgerond. De klus is noodgedwongen uitbesteed aan vier gespecialiseerde bureaus. Want maar liefst driehonderd potentieel interessante panden worden bekeken. "De deskundigen kijken naar de kelder, de kap en de achtergevel. Ze hebben een intuïtie ontwikkeld voor het vinden van oude bouwsporen." Muurankers, balkconstructies en het formaat van bakstenen kunnen ook veel vertellen over de ouderdom van bouwwerken. Peterse sluit niet uit dat heel bijzondere panden op de monumentenlijst terechtkomen. Daarvoor is echter nader onderzoek nodig. Één heel bijzonder pand is onlangs tevoorschijn gekomen. Aan de Burchtstraat 75 ligt een helemaal tussen andere panden ingebouwd stukje huis met een kelder. Het is een deel van een voornaam huis uit de 14e eeuw. "Bouwhistorie wordt wel bovengrondse archeologie genoemd", zegt Peterse. Het tekent de veranderde blik binnen de monumentenzorg. Ging het vroeger puur om de mooie oude geveltjes, nu gaat het om hoe de mensen vroeger woonden en leefden. De geesten van de eigenaren van monumenten moeten rijp worden gemaakt voor bescherming. "Zij moeten trots worden op wat ze hebben." (bron ,De Gelderlander, 7 februari 2003)

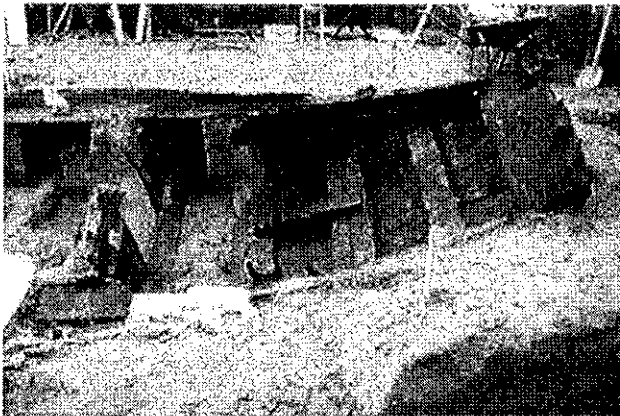
Romeins schip

Afgelopen maand mei was op de vindplaats aan de Romeinse weg bij De Meern , in de nieuw bouwwijk Leidsche Rijn (Utrecht) een bijna opgegraven Romeins schip te bezichtigen. Het was een uniek gebeuren. Het schip dat in 1997 per toeval werd ontdekt, blijkt het meest complete Romeinse schip dat ooit ten noorden van de Alpen is gevonden. Bijzonder is bovendien de uitzonderlijke lange en smalle vorm van het schip en de aanwezigheid van een complete inventaris.

In het schip, dat aparte compartimenten bevatte met deurtjes die op slot konden, zijn allerlei voorwerpen gevonden van de bemanning. Daaronder zijn stukken gereedschap, zoals schaven, zagen, dissels en een koevoet. Maar ook een versierde kist. In het kastje zaten een schaar, een schrijfpenn (stylus), een mes en een munt. Verder waren er kopjes en potten van aardewerk en een peddel met blauwe verf erop. Opmerkelijk is de versiering met houtsneden die is aangebracht in de roef op spijlen, randjes, een bank en een kast. Vanwege de vorm van het 1800 jaar oude schip neemt men aan dat het niet zoals andere gevonden schepen bedoeld was om

bouwmaterialen en graan te vervoeren. Het schip zal na opgraving, naar het NISA/ROB te Lelystad, ter conservering, worden getransporteerd.

(Bron: De telegraaf, 17 mei 2003)

Het vrijgelegde achterschip   foto: Ton Hazenberg
Datum 16 april '03

EIGEN HAARD IS GOUD WAARD

door Cees Mulder

Er zijn weinig natuurverschijnselen waaraan zoveel betekenissen zijn gekoppeld als aan vuur. Vuur kan het symbool zijn van verandering en reiniging, maar ook van het leven geven - de zon -. Het verbeeldt de kracht en de macht van de energie, maar ook dat van vernietiging en gevaar.

Je kunt zeggen dat vuur ambivalent is. Het beheerste vuur, zoals de vlam, staat voor warmte en licht; het onbeheerste vuur daarentegen is de alles vernietigende bos - of heidebrand. In de symboliek en de mythe heeft het vuur iets goddelijks maar ook iets demonisch. Vuur kan scheppen maar ook vernietigen.

Ooit is het de mens gelukt om het wilde vuur te beheersen. Uit de mythen leren wij dat de mens daarmee aan de goden gelijk werd, * 1.

Daarom heeft de mens die kunde niet uit eigen kracht kunnen verwerven. In de vuurmythen van vrijwel alle culturen zien we dan

ook dat die kennis via diefstal bij de mens is gekomen. De vroege mens leefde in erbarmelijke omstandigheden. Een slimmerik, meestal een halfgod, weet het vuur te stelen van de zon of uit een vulkaan. Hij geeft het aan de mensen die hierdoor gelijk worden aan de goden. Uit wraak voor die tot stand gekomen gelijkenis stort de oppergod ziekten en plagen uit over de mens - bijvoorbeeld de doos van Pandora -. Een van de fraaiste mythen vind ik die over Prometheus. Al deze verhalen vertellen ons dat de mens tot volwassenheid is gekomen door zijn kennis over en het beheersen van het vuur.

Vaak wordt aangenomen dat de eerste grote omwenteling in de geschiedenis van het mensdom de agrarische is geweest (12000 - 8000 BC). Maar Goudsblom vermoed dat er in een veel vroegere periode een fundamentele revolutie heeft plaats gevonden, namelijk de beheersing van het vuur. Hij noemt dit de Vuurrevolutie, * 2. Het beheersen van het vuur gaf de hominiden macht om te heersen over concurrerende dieren, door hen bijvoorbeeld uit de grotten te verdrijven. Het maakte de vroege mens mogelijk om zich in noordelijke streken te vestigen. Ook zal de beheersing van het vuur een belangrijke rol hebben gespeeld bij de overlevingsstrategie van de soort. De groep die het vuur beheerste zal dominant zijn geworden over groepen die deze vaardigheid niet hadden. Metersdikke as lagen in een grot bij Zhoukoudien (China) wijzen op een langdurige bewoning van 460000 tot 230 000 jaren geleden. Er zijn ook in Europa as lagen met ongeveer dezelfde ouderdom gevonden. De oudst bekende vindplaats van kampvuur in onze streken heeft een ouderdom van 250.000 jaar. De resten hiervan zijn gevonden in de groeve Belvédère bij Maastricht, *. 3. Duidelijk aangelegde vuurhaarden worden pas gevonden aan het einde van het Midden- Paleolithicum.

De kunst om het vuur te beheersen kan op verschillende manieren worden beoefend, namelijk door vuur te maken of om het te bewaren.

In het begin zal de mens het vuur hebben bewaard door bijvoorbeeld een stok smeulend te houden. Vuur maak je dan door de stok aan te blazen.

Het vermoeden bestaat dat de mens al vroeg heeft ontdekt om vuur te maken. Dit deed hij door met een stok in materiaal te draaien. In de loop van de ontwikkeling van vuursteenbewerking zal het de vroege mens zijn opgevallen dat er vonken ontstaan als je twee

vuurstenen tegen elkaar slaat. Het enige dat hij dan nog nodig had was kurkdroog materiaal zoals gras of mos om zo vuur te maken.

In het Laat Paleolithicum waren de vaardigheden van de mens al vergevorderd. Bekend zijn de lampjes uit het Magdaléniën (30. 000 tot 40. 000 BC), Zij zijn gemaakt van zandsteen of van kalksteen en zijn ongeveer 17,5 cm lang. De gereedschappen om de de lampen te maken van vuursteen. Experimenteel is vastgesteld dat je in ongeveer vijf uur zo'n lamp kunt maken. Als brandstof werd dierlijk vet gebruikt, de lont werd gemaakt van mos of van een ander capillair materiaal, bijvoorbeeld de bladen van de *Verbascum*. Zij werden gebruikt als verlichting maar ook om het vuur te transporteren, *4.

Deze lampen zijn onder meer gevonden in de grotten van La Mouthe in de Dordogne. Zie tekening op voorblad, waarvan we wel afbeeldingen hebben. Maar te slecht voor afdrukken in deze nieuwsbrief. Sommige archeologen veronderstellen dat die mensen bij het licht van deze lampen de grotschilderingen hebben gemaakt. Zekerheid hieromtrent hebben wij uiteraard niet.

Dit soort lampen werden tot in het begin van de twintigste eeuw door de Eskimo's gebruikt in hun iglo's. Bij een buitentemperatuur van - 32° C bleef het binnen in de iglo + 3° C. Bij de eskimo's was het onderhoud van het vuur de verantwoordelijkheid van de vrouwen.

Zowel bij de nomadische als de gedomesticeerde culturen heeft de vuurhaard een centrale plaats in de behuizing gekregen.

Literatuur:

*1) Joseph Cambell, Mythen & Bewustzijn, Teleac.

*2) Prof.dr. J. Goudsblom, Vuur en beschaving, Meulenhof, 1985

*3) Prof. dr. W. Roebroeks in Nederland, Meulenhof, 1990

*4) Dr. M.H. Newcomer, Stonecarving with flint, Derde Internationale Symposium over vuursteen, 1979 te Maastricht.

Vuilnis in het Romeinse rijk

Rommel gooiden ze gewoon uit het raam. Etensresten stampten ze in de vloer. De oude Romeinen hadden geen afvalprobleem

Keizer Caligula was razend. Na een wandeling door de stad zaten zijn kleren onder het straatvuil. Opnieuw had burgemeester

Vespasianus weer eens een keer zijn plicht om de straten te vegen nagelaten.

Caligula besloot om de burgemeester direct te straffen. Zijn soldaten moesten een paar emmers afval van de straat scheppen en deze over de toga van Vespasianus gooien.

Met veel leedvermaak vertellen de schrijver Suetonius en Cassius Dio deze anekdote over de Vespasianus, die het nog van burgemeester van Rome tot Keizer van het Romeinse Rijk (inclusief het toenmalige Wijchen) zou brengen.

Wat de beide schrijvers niet vertelden was dat zelfs een hele goede burgemeester niet in staat zou zijn geweest de vuilnis in de oude hoofdstad van het Romeinse rijk de baas te worden.

Heel lang golden de Romeinen die in hun badhuizen veel aandacht besteden aan lichaamshygiëne en die met de Cloaca Maxima een prima rioleringsysteem hadden, als pioniers op het terrein van de hygiëne. Dit idyllische beeld van een schoon en rein Rome wordt echter de door Oostenrijkse historicus Günther Thüry grondig onderuit gehaald (Thüry, G.E., Müll und Marmorsäulen, Mainz).

In het oude Rome was het goed gebruik om de rommel vanuit huis gewoon via het raam op straat te gooien. Het enige wat verboden was dat je iemand raakte als je de vuilnis op straat kieperde. Ondanks dit verbod ging het wel eens fout en werd er een toevallige passant door rondvliegende rotzooi dodelijk getroffen. In dat geval moest de schuldige 50 Aurii aan boete betalen. Voor die tijd een fors bedrag, waarvan de erven jarenlang konden leven.

Toch was je als bewoner ook niet veilig voor rotzooi van anderen. Het was heel normaal dat onbekenden voor je deur zich ontdeden van hun hoge nood.

Bewoners hadden dan ook vaak borden, waarop wildplassers en -

poepers met de meest erge straffen bedreigt werden. Het tegenwoordige wildplassen in Nijmeegseportieken is dus kennelijk een overblijfsel uit de Romeinse tijd.

Figuur 1: een doorsnee Romeinse keuken

Om de straat over te kunnen steken zonder je toga vuil te maken had men in Pompeï een soort zebrapad ontwikkeld. Tussen de stoepen waren in de straat verhogingen van stenen aangelegd waarover je met droge voeten naar de overkant kon wandelen. De inwoners van Pompeï waren erg enthousiast over deze vondst in heel Pompeï legden zij nog 113 zebrapaden aan. Elders in het Romeinse Rijk is het zebrapad desondanks niet zo'n succes geworden. Voor paard en wagen was het vaak een moeilijk te nemen hindernis.

Ook binnenshuis groeide de afvalberg. Uit opgravingen van Romeinse huizen blijkt dat het 'kleinste kamertje' vaak direct in de keuken lag (zie figuur 1). De Romeinse keukens zijn zondermeer ware goudmijnen voor archeologen. De Romeinen gooiden vaak hun keukenafval op de vloer. Omdat deze vloer vaak uit leem bestond werd het afval simpel in de bodem gestampt. Ook in de eetzaal werd op dezelfde manier omgegaan met dat wat van het eten overbleef. Een geliefd patroon voor mozaïekvloeren in eetzaal waren etensresten, die over de vloer verspreid waren (zie figuur 2). Fraaie plaatjes van afgekloven botten, visgraten, druiventakken, lege mosselschelpen en dergelijke versierden de vloer onder de tafel van de heer des huizes. Voor zo'n versiering had men goede redenen: Met zo'n vloer viel het amper op dat de resten van een feestelijk diner op de grond gegooid werden. Toch hebben de Romeinen ook al aan recycling gedaan. Voor Romeinen met hoge nood stonden in zijstraatjes speciale amphoren met een grote opening, waarin men zijn blaas kon ledigen. Het aldus opgevangen vocht werd vervolgens door leerlooiers en wevers gebruikt om hun stoffen te looien. Op deze wijze beschikten zij over een nimmer opdrogende bron van voor hun ambacht noodzakelijke grondstoffen.

Figuur 2: een romeinse vloer

(Vrij naar: Angelika Franz, Dreck des Reiches. Der Spiegel, 21 september 2002, p. 210. *Vertaling Bert Bröcking*)

VOLGEND NUMMER

De volgende nieuwsbrief, verschijnt rond 15 september 2003.
Kopy inleveren vóór 10 juli 2003.
Eindredactie: Veenhof 13-03; 6604 AT Wijchen

Museum Kasteel Wijchen

Kasteellaan 9, 6602 DA Wijchen
Postadres : PB 9000, 6600 HA Wijchen
tel : 024-6424744
fax: 024-6492208

OPENINGSTIJDEN:
vrijdag van 11.00 - 17.00 uur
zaterdag/zondag van 13.00 - 17.00 uur.